

որից հայ յեղափոխական վարիչները արտերը պարտաւոր չեն թուող-թուող լինելու : Ճիշդ է , Վերսիլի խոստացել է մասնակցել այն մեծ ժողովածուին , որ Ուսանողական Միութիւնը պիտի հրատարակի , բայց ես չեմ կարող զոհուիլ , որ նա նշնայէս կր մասնակցէր , չեմ կարող պիտի մի ժողովածու կառնանային հրատարակել Աֆրիկայի Հանձնախումբը :

Թուպախ , ամենից ականաւորը և շնորհալին Գերման Իմպերիալիստ քաղաքագէտների մէջ , հետաքրքրուած է հայերով այն չափով ինչ չափով որ հայերը ընդունակ են «մաթէր-լանդի» գաղութային ծրագիրների յաջող իրագործման պատշաճ կերպով մէջը լինելու : Ով կարողացել է այդ հեղինակի «Էն Տիւրան իւնոյ Արմէնի-էն» գիրքը , պիտէ , որ հեղինակին ոգևորողը յեղափոխական հայութիւնը չէ , այլ հայ ժողովրդի ինտուստրիերը և որ նրա ցանկութիւնն է տողուն և անտես հայ ժողովուրդը լծել գերման սայլին :

Լէհմանը-Բէրլինի համալսարանի հայագէտը , և Լամպրէստը-Լայպցիգի պատմագէտը պիտի շատ զարմանային , եթէ «ԻՐՕՅԱԿ»-ի վերջին թիւը իրենց ձեռն ընկնէր : Եւ իրաւամբ : Եւստ այն պատճառով որ պրոպագանդային կամ սոցիալական պրոպագանդային կարող են միայն ինչ , բողոքային հին Եւրոպայիները և սպա այն պատճառով , որ գրանցից և ոչ մէկը սպորդ ու սպանդոզ , մարտնչող ու յուսացող հայութեամբ շատ յիշ են հետաքրքրուած , չափազանց քիչ և զբաղւած են , առայինը նախահայերով , երկրորդը Լուսաւորչական եկեղեցու պատմութեամբ միայն իսկ երրորդը և ոչ մի բանով :

Մաքսիմիլիան Հարզէն-Գերմանիայի ամենից նուրբ Սաբիտտը և ամենից կծու ու սրամիտ Պամիլէտտաը , երկաթէ քանցիկի մեղանաք երկրպագուներից մէկն է : Իր շարաթաթիւքի էջերը բաց են ամեն մի գրողի և ամեն մի նիւթի համար , միայն թէ գրողը վարկ չը լինի Աստուծոյ կայծից և նիւթը բաւականաչափ սէնսագիտակ լինի : Այդ թերթի իր տասնամեայ գոյութեան ընթացքում մի այն միջանակտ յոգեւած է նօսրած Հայոց Ոնդրին , Յիշերի ևս աւարի պրոպագանդային նկարագրութիւնը : Այն նոսրեակէ Հարզէնի մտքով անգամ չէ անցած , հայերի համար աշխարհը ձայն գրելու : «ձայն բողոքի» ձայն արդարութեան :

Լէպուս-Տեր Բրիւսիլը , Օրիանտի խմբագիրը և Գերման հայասէրների , իմա՛ սանսիմիտալ պատուների և աստուածաբան պատմությունների ղեկավարը , հայ որբերը խնամելուց բացի իր գերագոյն նպատակն է համարում Հայաստանի «եներքին ազատութիւնը» յուսալով , որ դարտաքին ազատութիւնն (այսինքն քաղաքական անկախութիւնը) կը շնորհի մեզ վարձահատուց նախախնամութիւնը :

Հիմա գալիս եմ հանրապարական ներին Գերման շնոր Եւրոպայիներին : Տողերիս գրողը և նորաւարտ պրոֆէսոր «Ուսանողական Միութեան» լրագոր կամիտի կողմից պիտի ներկայանայինք Բէրլինում մի քանի նշանաւոր անձնաւորութիւնների և սրանց աջակցութիւնը պիտի խնդրէինք հրատարակելը ժողովածուի համար : Եղանք և կառուսկու մտաւ Մեր

խնդիրը լսելուց յետոյ , ուղղափառ սոցիալ-Դեմոկրատների ղեկավարը այս պատասխանը տուաւ մեզ մտաւորապէս : «պարտնենք , Հայոց խնդրով չեմ հետաքրքրուիլ առանձնապէս , ուստի և չը պիտի կարողանամ ու էլ չը լը գրութեամբ աջակցել ձեր ժողովածուին : բացի այդ լսած եմ , որ գանազան հայ կոմիտէներ աշխատում են , որպէսզի Հայաստանը Ռուսիայի ձեռքն անցնի : Գոչ էլ այդպիսի մի կոմիտէի ներկայացուցիչ էք » :

Չառամեալ Լիբիլիստի ուղեղին մէջ ցցւած դամբ սրաուղեղն այ սղ չէր թողել :

Երբ երկար ու բարակ բացատրութիւնով պարզեցինք պարտնին իր թիւրիմացութեան մէջ գտնելը , նա խոստացաւ մեզ համակրանքի մի նամակ տալ մեր ժողովածուի համար . . . :

Երկրորդ հանրապարականը , Բէքեւէ մինչեւ ըստ մի բառ անգամ չէ արտասանած և մի սող անգամ չէ գրած Եւրոպական մամուլի մէջ հայերի օգտին : Իսկ թէ այսուհետեւ որոշած է ձայն գցել մեզի համար , այդ ոչ ոք չէ գիտէ :

Մնաց միայն մէկը : Բէրնշտայն , որն իսկապէս հետաքրքրուած է հայ ժողովրդով և դատով և իր ազատ ժամերը ստորապատ է մեզ նիւրբուր , միակ նոր Եւրոպացի Գերմանիայում որը արդարութեան և բողոքի ձայն գցելու թէ կարողութիւնն և թէ կամեցողութիւնն ունի :

Երբեք պիտի անել թողում եմ ընթերցողին և կասեմ միայն մի բան : Եթէ այդ քառասուն և երկու պաշտպանների փոխարէն մեր յեղափոխական կողմակիւրպութիւնների մէջ ունենայինք դրա կէսի , կէսի կէսի չափ մտաւորական ոյժեր , մենք ոչ մտերացկանութեան կերթայինք նոր Եւրոպայի մօտ , ոչ էլ . . . վաս խմբագրականներ կը գրէինք :

Ընդունեցէք պ. Խմբ. յարգանքներս Լեռն Արարիկան Ուս. թժշկ. Յիւրիս , 20 ապրիլի 1902

ԴԱՌՆ ԻՐՈՂՈՒԹԵԱՆ ԱՌՋԵԻ

ԹՇՆԱՍԻՆ ԵՒ ՄԵՆԻՔ

— Հայոց պատմութեան դասախօսութիւնը բոլորովին արգիլուած է հայ վարժարաններու մէջ :

Պատմութեան դասագրքերը ժողովուած են վարժարաններէն :

Ուսուցչուհի մը երեք օր բանտարկուեցաւ պատմութեան դասաւանդելուն համար :

Թուրք կառավարութիւնը գաղտնի հրահանգ տուած է իր պաշտօնեաներուն պատրուակներ գտնել հայ տպարաններու խիւր պակտեցնելու համար :

Գրաքննութիւնը շատ խիտ է . հրատարակութիւնները մեծ գնուարութեամբ լոյս կը տեսնեն :

Աս է վերջերս Պօլսէն ստացուած նամակի մը հայտնի ծանօթ լինելու թիւններուն ամփոփումը :

Թշնամին շատոնց արդէն նախատեսած և հարկ եղածը կարգադրած էր հայոց պատմութեան դասաւանդութեան մասին :

Մեր իրքահայ վարժարաններուն մէջ գոյութիւն ունեցող պատմութեան դասագրքերը կրմախրներ են միայն , հարցումներու դէպք , առանց ամփոփ բացատրութիւններու , այնպէս որ , անոնք կարելի էր գոյութիւն չունեցած սեպել , եթէ , երբեմն քիչ թէ շատ գիտակից ուսուցիչներու կտոր բողոքով բացատրութիւնները չի գտնի թիւ մը աս պակաս լրացնել :

Թշնամին այսօր իր սա մեծ շնորհն ալ շատ կը տեսնէ և կուզէ իր ճանկը խրել հայ մանուկին սիրտը , հայկական ազգային զգացումն ալ շնչելու համար :

Թշնամին հիմէն կուգէ խախտել շէնքը : Իսկ այն նոյն ստ թշնամիին ստեղծած հալածանքներէն ու արխնէն աւելի պերճախօս փաստ կա՞յ նոր սերունդը իր վիճակին պիտակից ընելու համար :

Գառն իրականութիւնները մամուլական կատար , պէտք կը թուողուն , որ հայ մանուկը իր բարամտեան անցնալին ստաւանի , երբ ներկան , ահա իր և աչք ծակող ներկան ցցուած է ամեն օր անոր աչքին առջեւ իր օխտի գոյններով :

Թշնամին մէկ կողմէ կը փնջէ արդէն իսկ անոնց սնունդի , առանց կենսական հիւթի մնացած գրքերն ու դասերը , միւս կողմէ ինք է որ կը ստեղծէ փաստերը , օրինակները մեզ համոզելու , մեզ արթնցնելու մեզ ցնցելու . . . :

Միակ զգալի պէտք որ կայ հիմա մեր վարժարաններուն մէջ՝ ան ալ գիտակից , գաղափարաւոր ուսուցիչներու գոյութիւնն է մեք վարժարաններէն : Ներս , որմեք առաջնորդուն ո՛չ թէ կիսապատ պատ պատմութեան գրքերէն , այլ աչք ծակող ներկայ իրողութիւններէն :

Ճնշել վարժարանը , ճնշել հայ մանուկը , միացնել հայ սերունդին մէջ ամեն հայկական զգացում . — առ է թշնամին բռնած զիրքը դէպի մեր վարժարանները :

Իսկ հայրենիքը , երկրին հայութիւնը :

— Ս՛հ , անիկա տառապանքի իսկական աշխարհն է , շարչարանքի մատնուած ժողովուրդով : Ճանչանքները , ծեծն ու փետր , հալածանք կը շարունակուի հոն անգաղար :

Արիւնը կը հոսի հայրենիքին մէջ , թիւ քիչ , գտնողալ , բայց միշտ , յարատեւ , առանց ընդհանուր աղմուկ հանելու , ստալի փուսիկ :

Երկրէն եկած և հրատարակ

ուած նամակները գործուած սանչանքներուն հարիւրին տասն ալ չեն նկարագրեր :

Ամեն օր նամակներ կը հասնին հայրենիքէն , սրտոնց ամենն ալ երկրին խեղճութիւնը կը նկարագրեն և որոնք սակայն ստացողներու դրպանին մէջ կը մաշեն , կոչնչանան սուանց հրատարակել տալու կարելիութիւնը տեսնալու :

Սնդին , երկրին մէջ , գահի ճը կը շարունակէ , ճնշել հայրենիքը անոր արիւնի վերջին կաթիլները , ապրիլ , Պօլսոյ մէջ աչք շլացնելու համար , հայրենարիւն—քրտինքով հուաքած գրքամներէն իբրեւ շնորհ , այսինչ կամ այնինչ հայ հասարակութիւններուն կը նստի իր , զփայլ տասնապատիկը ժողովու համար կը կրննոյն տառապող ժողովուրդէն :

« Եւ ճնշումը գործը տառապանքներու քոպիւն սակ » :

Ահա Պօլսոյ թերթերուն մէջ վերջերս հրատարակուած նոր կանոնագրէ մը քանի մը տող :

« Տէֆթէրտարները մուհատեպէնները և մալ—

Միւսարիները , պատական տուրքերը որոշեալ ժամանակներու մէջ գանձելու համար ,

հարկ եղած օրինակներ մի օրներէ թէ անտանք բանաւոր պատճառ յապագին » , և կամ « Եւ Տէֆթէրտարները » :

« Եւստական նախարարութեան հրամանին տակ , դաստիարակ պատրաստ պահելու համար հրամայուած գումարները որոշեալ ժամանակին գաւառակներէն ու դասաւանդէն ընտրել տալով » :

« Եւստական նախարարութեան չը ղրկեն » , անմիջապէս պաշտօնակ կը լինի և կը փոխուին » :

Սրա գլխուն պիտի թաղանթաւ օրէնքներուն բովանդակութեան չը ղրկեն » :

« Եւստական նախարարութեան չը ղրկեն » , անմիջապէս պաշտօնակ կը լինի և կը փոխուին » :

Սրա գլխուն պիտի թաղանթաւ օրէնքներուն բովանդակութեան չը ղրկեն » :

« Եւստական նախարարութեան չը ղրկեն » , անմիջապէս պաշտօնակ կը լինի և կը փոխուին » :

Սրա գլխուն պիտի թաղանթաւ օրէնքներուն բովանդակութեան չը ղրկեն » :

« Եւստական նախարարութեան չը ղրկեն » , անմիջապէս պաշտօնակ կը լինի և կը փոխուին » :

Սրա գլխուն պիտի թաղանթաւ օրէնքներուն բովանդակութեան չը ղրկեն » :

« Եւստական նախարարութեան չը ղրկեն » , անմիջապէս պաշտօնակ կը լինի և կը փոխուին » :

Սրա գլխուն պիտի թաղանթաւ օրէնքներուն բովանդակութեան չը ղրկեն » :

« Եւստական նախարարութեան չը ղրկեն » , անմիջապէս պաշտօնակ կը լինի և կը փոխուին » :

Սրա գլխուն պիտի թաղանթաւ օրէնքներուն բովանդակութեան չը ղրկեն » :

« Եւստական նախարարութեան չը ղրկեն » , անմիջապէս պաշտօնակ կը լինի և կը փոխուին » :

Սրա գլխուն պիտի թաղանթաւ օրէնքներուն բովանդակութեան չը ղրկեն » :

« Եւստական նախարարութեան չը ղրկեն » , անմիջապէս պաշտօնակ կը լինի և կը փոխուին » :

Սրա գլխուն պիտի թաղանթաւ օրէնքներուն բովանդակութեան չը ղրկեն » :

« Եւստական նախարարութեան չը ղրկեն » , անմիջապէս պաշտօնակ կը լինի և կը փոխուին » :

Սրա գլխուն պիտի թաղանթաւ օրէնքներուն բովանդակութեան չը ղրկեն » :

« Եւստական նախարարութեան չը ղրկեն » , անմիջապէս պաշտօնակ կը լինի և կը փոխուին » :

Սրա գլխուն պիտի թաղանթաւ օրէնքներուն բովանդակութեան չը ղրկեն » :

« Եւստական նախարարութեան չը ղրկեն » , անմիջապէս պաշտօնակ կը լինի և կը փոխուին » :

Սրա գլխուն պիտի թաղանթաւ օրէնքներուն բովանդակութեան չը ղրկեն » :

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մեծ—Մարգարայանին կողմէ հարւել գլխուն հասած չարիքնե- ները մէջ մէկ շքանշան կը վառ- արկցնեն Օրմանեան էֆէնտին:

Ան ուղղակի չհանգործողն է աս ամեն զժբարտաթիւնները, իր օգտին համար: Ան յայտնի գաւազանն է ազգին:

Լարսաղաց մը տնկէ տեւի չի կրնար ճարպիկօրէն ծոժովիլ: Զորքաւորն Ան իր ճարպող զան զուածով, իր սոսկեցած անգործն փոքրիկ կապիկէ մը առելի գիւ- րաշարժ օյիննալ է, երբ գործը միամիտ տարրը խաբելու և զա- հիծն ալ ուրախացնելուն մէջն է:

Երկու օրուան հիւանդութիւն մը զործը կը վարձագործէ, շքա- նշանով մը կուրծքը կը վարձարէ և կառուցանայ: Երբայ տասն ան գամ պալտա կիւրծից գոհիծին անքրկիցն համար, այն շքա- նշանին համար, որուն մէջ ա- պրտիքաւորը հայ լինի զիւրացի- ներէն խլուած շունան ալ իր մաս նիկիւրծի:

Օրման էֆէնտինը եւ իր ստա- յան անկանդան շքանշանը, որ անանկանդան արդիւնք է պատ- մութեան զատախօսութեան ան- թիւ իր ընտան գիրքին:

Պոլսոյ թերթերը ի ճայն թերթ- րուկի յայտարարեցին թէ՛ «ա- ռաջին անգամն է որ հայ պատ- րկարք մը ասանկ ակտիւանուա շք- քանշանի վերաբանանայ»: Այս, սակայն քիչ անգամներ միայն Իզմիրի աններ, Վարձապետան- ներ բազմաթիւ թիւնին վրայ Օր- մանեան էֆէնտիններու պէս հրէշ ներ նստած են:

Շքանշանին արդիւնքը—գիւ- րաւորն ձեռքով մը դահլիճին և Օրմանեանին գէլքերուն վրայ, չմտահարական հեռագիրներու անթիւ թողնելով իր նիհար քը սակէն քամուած պղպիկ գումար- րի յահ մը թուրք հեռագրա- տուններուն, իսկ մեծ անպատ- ասութիւն մըն ալ հայ սարկին:

Երբան ձիւ արախառիթ ըլլաւ շանքերը և միտիւսքական քայ- լերը, դեռ համեմատութիւնը խոտոր է, իսկ ճիժէ ամեն ան- հատ ինք իր ըրածին վայ անդ- րադասայ, յատակ կերպով պի- տի համոզով թէ ինչ կընէ ար- տասահմանի հայտնութիւնը:

Վերջապէս ժամանակ է սթա- փելու: Հոսանդ-Թ ռայր Թիւրկիէ

Իրատնկի Զեյթ. թիւն մէջ Պար- կազն մեկ կը գրեն ու Շարժուի 406 թո սոյն մէջն ալ Դաշնակցական մը ստորագրութեամբ երեւան եկած. իրականութեան հետ, ուս և զրպար- տիչ գրութիւններով, այս և այն անձնա որու թիւններն անուանարկել ձգտած են, իրենց ստոր և ազատ կըրքերն յարեցնելու համար:

Այդ և այդ տեսակ վատերու վա- րագործը վար տանելու համար, կու- դամք հրապարակա յայտարարել թէ, ոչ Պալքանեան կեդրոնական կոմիտէի, ոչ տեղւոյս կոմիտէի, և ոչ ալ այդ վատերու առարկուած խաչագողի կամ խաբերչի հրահանգաւ, Դաշնակցա- կան զիմակի տակ, մարդիկ Ռուսիա զրկուած ու յետոյ վերադարձած են, բացի երկու անձնաւորութենէ, ո- րոնցմէ մինն Դաշնակցական մըն է, իսկ միւսը ոչ:

Այդ երկուքը անանց մէկէ մը իսկ խորհուրդ հարցնելու կամ հրահանգ ստանալու, այլ իրենք իրենց մէջ ո- րոշած են երթալ. ու գացած, ու այժմ ալ վերադարձած են տեղը: Այդ պարզ ճանաչողութիւնը ինտրաթիւրքով մաս մը վատեր, ինքզինքնին մէջտեղ նե- սած են մրտալու անուանարկելու ան, որ իրենց ամեն մէկ սղտոտ ա- ռած քայլին խոչնդոտ հանդիսացած են և կը հանցիտան:

Մենք երբէք այդ տեսակ զրպար- տիչ և ազատ վարահանութիւններուն կարեւորութիւն չը պիտի տայինք. եթէ ինքզինքն Դաշնակցական յարթը- ջալ զրպարտել պարտը, Շարժուի մէջ ցաւակցական բացական թիւն- ներ չսլծակէր թէ՛ սուաղ դառն ի- րականութիւն է: Վերադարձողները մաքուր հայ թիւպեր են և շարաչար կանխեն զիրենք ճամբողը:

Ահա այդ խաբուող ու անխոզնե- րուն գրութիւնն ևս կը զրկելք ի հրատարակութեան, որ ժողովուրդն ալ կարգալով իր համոզումն գոյաց- նէ թէ՛ Ռուսիայէ Պարկազ վերա- դարձողներն, մէկէ մը խաբուած ու զնացած չեն, այլ գացած են իրենց հայտատ համոզումը:

Տեղւոյս Կոմիտէն և երկացող եր- կու պարտները, իրականութիւնը մէջտեղ դնելով կուզամք բարոյական ապուակ մը իրենց չի խաբելիք երե- սին ինքզինքն հրապարակա, որ կրկին չի փորձեն անուանարկելու ու ստոր միջոցներու զիմելու:

Պրիւրկազի Զ. Յ. Դ. ԿՕՄԻՏԵ Պրիւրկազ 14 ապրիլ 1902

Սուս և զրպարտիչ տարածայնու- թիւնները մէջտեղէն վերցուելու հա- մար, կուզանք ընկերներու ստջնե անկեղծարար լսել. թէ Ռուսաստան գնացողներս մի միայն երկուքս ենք, ոչ խաչագողի, ոչ խաբերայի և ոչ ալ մի պաշտօնական մետրմոյ կողմէ զր- կուածներ ենք, մեր որոշումով, մեր գրասով, մեր կամքով գնացիք, և մեր անձնական համոզումով վերա- դարձանք, թերթերու մէջ հրատա- րակուած խաչագողի և խաբերայի մը հետ երբէք հանցիտում չունենալով, կուտանք այս գրութիւնը պարտն Յովհաննէս Նէմրուզեանի:

Մուրաւ Աղաւես Աւեսիս Գրիգորեան Պրիւրկազ 10 ապրիլ 1902

Տէր Խմբագիր! Այս օրերս «ԺՈՂՈՒԹՈՒՆՆԵՐ» թո՞ղ, ԴԱՏԷ» տարաւոր վատարակ մը հրա- տարակ է եկեր Մարգար Մելիքեանի մը ստորագրութեամբ:

Գրողը կընէ թէ՛ պ. Պալքանաւոր- եանի տպարանին մէջ՝ ևս որպէս թէ ըսած ըլլած ի ներկայութեան պ. պ. Պալքանաւորեանի, Գրաչարին և Մաք- ոտ Միրզախանեանի, որ օտար նա- խարարի մը պ. Չօլանեանի կողմէ գրուած և վերջերս պատուոյ առեանին մէջ ինչորոյ առարկայ կըստ նամակը՝ որպէս թէ ինչ ցոյց արուած ըլլայ և ևս ալ սպառն մնացած:

Ո՛չ պ. Պալքանաւորեանի տպարանին մէջ, ո՛չ ալ ուրիշ ու և է տեղ ևս այդպիսի խօսք մը չեմ ըստ ծ: Ինչ վերադարձած այդ ստոր շատ ծիծաղելի կը դանեն:

Ես այդ նամակի խօսքը պատուոյ առեանի առթիւ միայն լսեցի: Արդէն՝ ըստ պ. Պալքանեանի խն- դիրը տեղի ունեցած է եղեր 1899ին մինչդեռ ես 1900ի մայիսին Բարիզ ե- կած եմ:

Էն սլանակով կը այն է որ, այդ տեսարակէն, որու մէջ գլխաւոր դերը ինծի կը վերապրէ գրողը՝ հատ մը իսկ ինչ զրկելու առարկան քաղաքովա իրութիւնը չէ ունեցած: Ի՞նչ ոչ ինչ անձնապէս, գոնէ «ԴՈՒԹՈՒՆՆԵՐ» խմ- բագրութեան:

Եթէ գտնուելու մարդիկ որ իրենց չախտած անք մրտակ ուզեն ու և է եղանակով, առ իրենց գիտնալք բանն է, բայց թող առանկները չը համար- ձակին իմ անունս գործածել, ևս ա- տանկներուն կրնայի որ իշ կերպով խօսք հասկցնել, ի՞նչ իրենց բուն ա- նուրը հրապարակելու քաջութիւնը ունենային:

Յարգանքներով և բարեւերով: Գ. Մեծսուրեան Բարիզ 20 ապրիլ 1902

Յիւրիպէի կարմիր խաչի յանձնա- խմբին ինպատ հայ բանտարկաւ- ներու և արտերակներու Յիւրիպէի տարբած վիճակահանութիւնէն մեր քով գտնուած 100 ստմերը սպառած են. գոյացած գումարն է 408 Քր. որով 8 Քրանք ալ մասնաւորներէ նուէր կ'արձանագրուի:

Գումարը զրկուած է Յիւրիպէի կար- միր խաչի յանձնախմբին: Վիճակահանութիւնը քաջուելուն կը յայտարարենք շահող թիւերը: Կը ցուինք որ շատ մը պահանջող- ներու համար չը կըցինք սոմսակ հասցնել: Մուրաւ Երանունեան Վառնա 19 ապրիլ 1902

վարքի թափով մը, զերմարդկային ճիգի կընէ, և կանայցի ուժերով ու խարչաւանքներով պաշտպանել կը ջանայ իր մեծագործութիւններն ու քմահանձոյրի դատը:

Մեր վարժարանաց անբարեկարգ ու յետագէ մ վիճակի քննութեան մէջ հոգաբարձուական անտարբերութենէ ու անհամաձայնութենէ զատ, նոզկա- լի ու գրտապարտելի քմահանձոյրի հարցը երևան կընէ:

Ներկայ հոգաբարձութիւնը իր ընտ- րութեան թուականէն քիչ ժամա- նակ վերջը կազմալուծման ենթար- կուած էր և հոգաբարձութիւնը ցայսօր բաղկացած է ստանապետէ ու ստանապետէ մը: Նախորդ տարեշր- ջաններու մէջ վարժարանաց՝ ըստ կա- րելուն ունեցած բարեկարգ ու գո- հացուցիչ վիճակը ժողովրդակն ու և է բողոքի ու գիտողութեան տեղի առած չէր, և քանի մը միջադէպ- ներ անաես թողոյ, հոգաբարձու- թեան թոյլ սրուած էր կազմալուծ- եալ վիճակի մէջ շարունակել իր պաշ- տօնը ցնոր ընտրութիւն: Սակայն նախորդ տարեշրջանի վերջերը հո- գաբարձութեան մէջ պատահուածը սկսու և թաղակալութիւնը հոգա- բարձութեան ասանապետին թե ու թիկունք էլ ու՛մ խաբեց հոգաբար- ձութիւնը եւ քմահանձոյրի առարկայ դարձուց վարժարանն ու պաշտօն- եանները:

Նախորդ տարեշրջանի Տնօրէն-դա- սատու Պ. Հայկ փէշամալճեանի մի- սմայ պաշտօնավարութիւնը օգտա- կար ըլլալով, հոգաբարձութիւնը ու ժողովրդական զարգացեալ դասակար- քը փափագեցան Պ. Փէշամալճեանը վերահաստատել պաշտօնին մէջ, սա- կայն այս առաջարկն ու որոշում, հակառակ էր ևնեցած նիւթական եւ ուսումնական կրկնակի առաւելու- թիւններուն, ընդդիմութեան հան- զիպցաւ, որովհետեւ հոգաբարձու- թեան ասանապետին ու թողակա- նութիւն, իրարու հետ միացած, պատրուակեալ սին վիճարանութիւն- ներով, անձնական հակառակութեան ու նկատմաներու հետամուտ, ան- հաջողութեան մատնեցին Պ. Փէշա- մալճեանի վերահաստատումը:

Ինչո՞ւ, որովհետեւ Պ. Փէշամալ- ճեան փաղաքշուր և կեղծաւորելու նկարագիր չունէր եւ իրը համատե- աղնիւ նկարագրի մարդ ու պաշտօն- եայ, անկեղծ էր իր վարմունքի եւ անհանձոյակատար իր գործառնութիւն ներու մէջ, որունցմով հոգ. Ստանա- դպրի հակակրօթեան առարկայ է- ղած է:

Ներկայ զարգացական տարեշրջանի մօտերը, երբ վարժարանաց վերաբա- ցումը անհրաժեշտ էր, Տնօրէն-դա- սատու ունենալ չուզող ու կեղծող թողակալութիւնն ու հոգ. Ստանա- դպրի, հոգաբարձուական ժողովոյ զիմելով, ճար և գա, ման խնդրե- ցին, Իրմում եղաւ Պ. Փէշամալճեանի եւ այս անգամ առանց ընդդիմու- թեան, որովհետեւ Պ. Փէշամալճեան Վառնայի մէջ պաշտօնի կողմն և էր և մի ևս նոյն ատեն զիմում կըստ էր նաեւ Պ. Արաւանի, որուն անմի- ջական ժամանումը առաջուրէն ապա- հովում էր իր սլանակէն: Բաց ստոր, զարմանալի շարագիտութիւն մըն ալ պատահած էր Պ. Արաւան կը ընդունէր հոգաբարձութեան պաշ- տօնագիրը Ռուստոյի մէջ, մինչ Պ. Փէշամալճեան ցայսօր, որչափ զի- տունք, ընդունած չէ հոգաբարձու- թեան նոյնիմատ պաշտօնագիրը:

ՇՈՒՄԼԱՅԻ ՀՈՂԱՍԱՐՁՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՆ ԴԷՊ ԻՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ

Շուտ շրջանի այնչափ պարտագանց թող ու անհոգ հոգաբարձութիւն մը չէ ունեցած, որչափ ներկայ տարե- շրջանի հոգաբարձութիւնը, որ իր անտարբերութեամբ ու իր իրաւանց անգլտակ ըլլալով, ինչպէս ակնար կըստ էր նախորդ թղթակցութեամբ մը, վարժարանաց անկաւորութեան սկզբնապատճառ կըստ է, և իր կազ- մալուծեալ վիճակին մէջ, իր պատ- ուանդանին վրայ խաբելած, հոգե-

